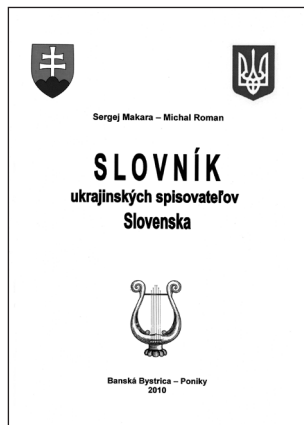


DVE STOROČIA UKRAJINSKEJ LITERATÚRY NA SLOVENSKU V SLOVNÍKOVEJ PODOBE¹

Pohnútky, prečo na stránkach Studia Slovakistica prinášame recenziu na *Slovník ukrajinských spisovateľov Slovenska*, sú prinajmenšom dve. Prvá: ukrajinská literatúra na Slovensku – ako sme v názve zdôraznili – sa pomaly blíži k zavŕšeniu svojej druhej storočnice, ale prác zachytávajúcích jej biografickú a bibliografickú stopu je málo. Ak sa na celú vec pozrieme kritickejšie, posledné adverbium môže mať pri sebe nelichotivé adverbálie: žalostne málo.

Prvé boli *Literárne portréty ukrajinských spisovateľov v Československu (Literaturni portrety ukrajinskych pysmennykiv Českoslovaččyny, 1989)* M. Romana, obsahujúce pomerne rozsiahle hodnotiace záznamy o tvorbe 42 autorov. Po nich vyšla už len fundamentálna práca literárneho historika a kritika F. Kováča *Vlastivedný slovník Rusínov-Ukrajincov. Prešovsko (Krajeznavčyj slovník rusyniv-ukrajinciv. Prjašivščyna, 1999)*. Pravda, tá je vo svojom zameraní mnohostrannejšia, je komplexným heslárom intelektuálnej elity – osobností kultúrno-spoločenskej, politickej, literárnej, umeleckej, vedeckej, pedagogickej, cirkevnej či inej sféry života Rusínov-Ukrajincov na severovýchodnom Slovensku. Aj keď si táto publikácia dnes vyžaduje reedíciu s doplnením ďalších mien (sám autor ich svojho času začal uverejňovať na stránkach dvojtyždenníka *Nove žyt'ta*), obsahom i rozsahom sa vyníma nad ostatnými.

Absenciu slovníka v školskej i spoločenskej praxi dôstojne nahrádzalo reprezentatívne užhorodské vydanie *Pod modrými Beskydmi. Antológia poézie a krátkej prózy ukrajinských spisovateľov na Slovensku (Pid synimy Beskydamy. Antolohija poeziji ta maloji prozy ukrajinskych pysmennykiv Slovaččyny, 2006)*, ktoré je doteraz najkomplexnejším vkladom Ukrajiny do poznania tejto súčasťi oboch národných – ukrajinského aj slovenského – literárnych kontextov. Ukážky z tvorby viac ako päťdesiatich autorov v citlivom výbere skúsených editorov I. Jackanina a D. Fedaku ďaleko prekračujú regionálne rámce a presvedčivo ak-



¹ Makara S., Roman M. Slovník ukrajinských spisovateľov Slovenska. – Banská Bystrica-Poniky: Vydavateľstvo PARTNER-Čižmarová, 2010. – 136 s. ISBN 978-80-89183-71-5.

centujúc rovnocennosť hodnôt, spájajú duchovnú auru tejto literatúry s tým najlepším, čo duchovná kultúra na oboch stranách Karpát (nielen Beskýd) dosiahla.

Druhá: autormi slovníka sú známe osobnosti ukrajinského života na Slovensku Sergej Makara a Michal Roman, ktorí, podľa vlastného vyjadrenia, chceli nielen vyplniť medzeru na tejto rovine literárneho poznania, ale splniť si dávnu túžbu – povedať slovo o autoroch, z ktorých drvivá väčšina bola či je ich životným spolupútnikom. O zanietenosti a úprimnosti ich počínania svedčí aj fakt, že publikáciu vydali na vlastné náklady. Bola to jediná cesta k tomu, aby mohli verejnosti ponúknuť slovníkové dielo, ktoré v sedemdesiatich šiestich heslách, opäť podľa vlastných slov zostavovateľov, si kladie za cieľ zoznámiť čitateľa s tvorbou jednotlivých autorov píšucich v minulých dvoch storočiach, resp. v súčasnosti.

Na rozdiel od *Portrétov* naskicovaných M. Romanom sa v *Slovníku* objavujú mená z centra i periférie literárneho diania. Popri buditeľoch A. Duchnovičovi, A. Pavlovičovi, J. Stavrovskom-Popradovovi, A. Kralickom, básnikoch Zoreslavovi, V. Grendžovi-Donskom, I. Macinskom, S. Makarovi, Š. Hostiňákovi, J. Zbihlejovi, E. Galajdovi či prozaikoch I. Jackaninovi, V. Dacejovi, E. Bissovej, M. Šmajdovi, Š. Hanuščinovi (ich výpočet, prirodzene, nemôže byť úplný) tu registrujeme menej známych autorov – básnika a prozaika P. Kolisnyka (jeho domovským umením je maľba a ikonopisectvo), básnikov M. Kačalubu a M. Regulu, prekladateľku a prozaičku L. Molnárovú, poetku L. Jarmak a i. Napriek dramatickému úbytku tvorivého potenciálu ukrajinskej literatúry na Slovensku v ostatných dvoch desaťročiach knižne sa predstavujú noví autori z rozličných vekových kategórií a zo širokého druhového spektra: E. Olejárová (próza), R. Demjan (poézia, tvorba pre deti a mládež), I. Legdan (epigramatika), Š. Kruško (literatúra faktu), V. Juríčková (umelecký preklad).

Snaha zostavovateľov komplexne obsiahnuť vyznačený literárny priestor sa prejavila v spracovaní hesiel o literárnych kritikoch, historikoch a publicistoch, čo výrazne zvyšuje informačnú kvalitu vydania navonok, smerom k slovenskému príjemcovi (pretože v prvom rade jemu je slovník určený), ale zároveň je priaznivou odozvou k tým, ktorí zo synchronného i diachrónneho hľadiska skúmajú podstatu a špecifiká tejto literatúry, intenzívne sa zaujímajú o kultúrne a spoločenské dianie na severovýchode Slovenska, prinášajú správy o hodnotovej a estetickej úrovni umeleckej tvorby, vstupujú do literárnych diskusií. Ich zaradenie do slovníka prezrádza, akým úctyhodným počtom pozoruhodných mien je interná kritická mienka prezentovaná: M. Nevrlý, M. Molnár, H. Rudlovčáková, A. Červeňák, M. Roman, F. Kováč, J. Bača, L. Babotová. Z externého prostredia nám tu chýba najmä vynikajúci znalec literárnych technik spisovateľov O. Zilynskyj, ktorý v šesťdesiatych rokoch 20. storočia najvýraznejšie

rozvinul metodológiu skúmania literárneho procesu na Prjašivščyne. V prúde výskumu ukrajinskej literatúry na Slovensku ani nie tak z literárnokritického, ako skôr zo spoločenského a sociokultúrneho aspektu sa objavujú aj nové mená, napríklad J. Varga, M. Filip, Š. Doboš, J. Dacko, M. Il'juk. Nemožno ich vyslovene označiť za literátov, ale ich slovo o literatúre, umení a kultúre je vycibrené, štýl kultivovaný, s apriórnou afirmatívnou (teda obrannou) dispozíciou.

Žiada sa poznamenať, že zostavovatelia pristupujú k tvorbe autorov objektívne, nezaujato a nekonfrontačne. Týka sa to aj tých, ktorí v 90. rokoch prešli na rusínsku platformu – M. Maľcovská v próze, Š. Suchý v poézii a V. Choma v literárnej kritike. Ako S. Makara a M. Roman taktne zdôrazňujú, snažia sa hľadať a nachádzať predovšetkým esteticko-umelecké a duchovné hodnoty, ktoré charakterizujú špecifické zvláštnosti spisovateľa a vytvárajú súzvučný tvorivý orchester s prihliadnutím na osobný a osobitý originálny prínos jeho členov.

Štruktúra hesla zdôrazňuje zámer zostavovateľov – urobiť základný biografický záznam a zároveň ponúknuť stručný, v prípade významnejších diel aj širší a informačne nasýtenější opis literárnych textov, kritických prác, monografií, umeleckej činnosti autorov od 2. polovice 19. storočia po dnešok s ohľadom na popularizačný, vzdelávací a metodický dosah publikácie. Prirodzene, určujúcu úlohu tu zohráva subjektívne, empirické hodnotiace hľadisko, v maximálnej miere akceptujúce kriticky ustálenú klasifikáciu textov.

Slovník disponuje príručkovou časťou, štúdiou z pera M. Romana *Tendencie rozvoja ukrajinskej literatúry na Slovensku*, ktorá má nezainteresovanému čitateľovi objasniť priaznivé i nežičlivé časy v jej existencii – od spoločenských pomerov, ideologického tlaku na konformnosť, nejednoznačnej národnej sebaidentifikácie, dvojakej, v istom čase dokonca trojakej jazykovej orientácie až po vnútoliterárne problémy (spor o umelecký charakter a hodnotovú orientáciu literatúry v 60. rokoch minulého storočia). Ako píše autor, na rozdiel od svojich slovenských a maďarských kolegov «ukrajinskí spisovatelia sa museli vyrovnáť aj s národnou orientáciou a spisovným jazykom,» pretože časť inteligencie sa hlásila k veľkoruskej národnej orientácii, druhá ku karpatoruskej, ale inklinujúcej k Rusku a ruskému jazyku, značne doplnenému miestnym nárečím a tretia časť k národnej, t.j. ukrajinskej orientácii: «Predstavitelia prvých dvoch orientácií písali knižným ruským jazykom, ich jazyk bol ďaleký od spisovného alebo hovorového ruského jazyka druhej polovice 20. stor. Bol to jazyk, ktorému nerozumel prostý ľud. Karpatoruskí predstavitelia zase písali rusky, ale s využívaním miestnych nárečí, prispôbovali lexiku, ba aj morfológiu ruského jazyka miestnym potrebám. Národne orientovaní spisovatelia písali hovorovým ukrajinským jazykom, ktorým rozprával prostý ľud. Aj ich jazyk prešiel určitým vývojom» (s. 5). Z tohto sociolingválneho eklektizmu, prirodzene, nebolo

jednoduché čo i len priblížiť sa k literárnemu Parnasu, pretože, ako tvrdí M. Roman, «národné a jazykové problémy si Česi a Slováci vyriešili už v 19. storočí, kým Rusíni-Ukrajinci to museli vyriešiť až po roku 1945. Uvedené oneskorenie sa, pochopiteľne, odrazilo na kvalite prvých literárnych diel» (s. 7).

M. Roman vo svojej štúdií ponúka novú, podľa nášho názoru logickú klasifikáciu vývoja ukrajinskej literatúry na Slovensku v povojnovom období. Prvá etapa, trvajúca od roku 1945 do roku 1970, je spojená s úskaliami inštitucionálneho štruktúrovania na jednej a romantikou hodnotového kreovania sa a spoločenskej akceptácie na druhej strane. Otvorili ju takí autori ako F. Lazorík, I. Macinský, V. Grendža-Donský, J. Borolič, A. Karabeleš, F. Ivančov, M. Šmajda, I. Macinský a k umelecko-estetickému vrcholu v 60. rokoch dovedli mladí nekonformní tvorcovia Š. Hostiňák, S. Makara, J. Zbihlej, J. Šelepec, P. Gula, E. Bissová, V. Dacej a i., sprevádzaní plejádou invenčných kritikov (O. Zilynskyj, A. Červeňák, J. Bača, V. Choma, F. Kováč atď.). Druhú etapu ohraničujú roky 1970 – 1990. Ideologicky je poznačená tzv. normalizáciou v spoločnosti, čo sa prejavilo v nútenej odmlke viacerých autorov – E. Bissová, I. Macinský, M. Šmajda, S. Makara, J. Bača, J. Šelepec, V. Dacej (M. Kačaluba tvorí v emigrácii vo Švajčiarsku). Z autorov, ktorí mali možnosť písať, sa v stredo-európskom kontexte presadil Š. Hostiňák, J. Zbihlej, E. Galajda a začínajúci I. Jackanin. Tretia etapa sa začína rokom 1990 a spája sa s menami trvalo píšucich, rehabilitovaných i nových autorov – N. Varcholovej, H. Kocúrovej, I. Jackanina, J. Paňka, R. Demjana, ale aj s výrazným vzostupom prekladovej literatúry. Napriek tomu z nášho subjektívneho hľadiska toto obdobie charakterizuje úbytok tvorivého autorského potenciálu a lesk umelecko-estetických jednotlivostí.

Praktickým dodatkom slovníka je niekoľko desiatok titulov základnej odbornej literatúry o ukrajinskej tvorbe na Slovensku, literárnovedných a umeleckých zborníkov.

Aj napriek vážnejším výhradám najmä k redakčnej úprave vydania (v tomto prípade «vd'aka» nízkemu nákladu možno nedostatok v budúcnosti ľahko odstrániť) sa dá povedať, že *Slovník ukrajinských spisovateľov Slovenska* nie je len biografický súpis autorov, ale aj kritický náčrt a historická sonda do vývinu tohto synergického javu na styku oboch literárnych kontextov. V tomto duchu sa vydaniu nesporne podarilo naplniť svoje popularizačné aj informačné poslanie.

J. Džoganík